

Київський університет імені Бориса Грінченка

РІЗАК ІРИНА МИКОЛАЇВНА

УДК 364.4-053.2-056.266(410)

**СИСТЕМА СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ІЗ
ФУНКЦІОНАЛЬНИМИ ОБМЕЖЕННЯМИ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ**

13.00.05 – соціальна педагогіка

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Київ – 2021

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано в Київському університеті імені Бориса Грінченка, м. Київ.

Науковий керівник:

доктор педагогічних наук, професор
Безпалько Ольга Володимирівна;

кандидат педагогічних наук, доцент
Клішевич Наталія Анатоліївна,
Київський університет імені Бориса Грінченка,
директор Інституту людини.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, доцент
Слозанська Ганна Іванівна,
Заклад вищої освіти «Український
католицький університет»,
завідувач кафедри педагогіки та соціальної роботи;

кандидат педагогічних наук, доцент
Грабовенко Наталія Валеріївна,
ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія
управління персоналом»,
директор Навчально-методичного інституту.

Захист дисертації відбудеться 13 квітня 2021 року о 13 год. 00 хв. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 26.133.01 у Київському університеті імені Бориса Грінченка за адресою: 04053, м. Київ, вул. Бульварно-Кудрявська, 18/2.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Київського університету імені Бориса Грінченка (04212, м. Київ, вул. Маршала Тимошенка, 13-Б) та на сайті kubg.edu.ua.

Автореферат розісланий «12» березня 2021 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О.А. Венгловська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Актуальним питанням та нагальною соціальною проблемою українського суспільства є стан здоров'я дітей та молоді, де діти з інвалідністю і робота з ними потребують особливої уваги соціальних педагогів. Адже за останній час кількість таких дітей в Україні зростає. За даними звіту Міністерства соціальної політики України та Міністерства охорони здоров'я України (2020) упродовж п'яти років кількість дітей з інвалідністю збільшилась на 12,8 тис. осіб. Нині зростання кількості дітей з інвалідністю спостерігається як в Україні, так і в усьому світі.

Поступ України до побудови високих соціальних стандартів, розширення її співпраці та взаємодії з зарубіжними країнами визначають актуальність вивчення зарубіжного досвіду соціальної та соціально-педагогічної роботи з дітьми з інвалідністю. Саме багаторічний досвід соціальної роботи з дітьми із функціональними обмеженнями у Великій Британії є цікавим для вивчення з точки зору теорії та практики. Система соціальної роботи з дітьми із функціональними обмеженнями (інвалідністю), її особливості, основні технології соціальної роботи, побудова соціальних програм підтримки цієї категорії дітей у Великій Британії можуть стати корисними для української науки та впровадження елементів такого досвіду в систему соціальної роботи України.

З метою уніфікації понятійного апарату та узгодженості понять дослідження, у зв'язку зі змінами у законодавчих актах України – Сімейний кодекс України (2002), Законах України: «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» (1991), «Про охорону дитинства» (2001), «Про державну соціальну допомогу дітям з інвалідністю» (2001), Конвенції про права осіб з інвалідністю (2006) замінено термін «інвалід», «дитина-інвалід», «дитина з функціональними обмеженнями» та визначено термін «особа з інвалідністю», «дитина з інвалідністю», що використовується в усій законодавчій базі України та міжнародних документах, ратифікованих Україною.

Актуальність наукової проблеми соціальної роботи з дітьми з інвалідністю нині регламентується в Україні низкою нормативно-правових актів, а саме: Конституцією України (1996), Законами України: «Про охорону дитинства» (2001), «Про соціальні послуги» (2019), «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2001), «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991), «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2006); Державною цільовою програмою «Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2020 року» (2012).

У роки незалежної України здійснено низку досліджень, присвячених роботі з дітьми з інвалідністю, зокрема: інтегрування дітей із функціональними обмеженнями в сучасне середовище (Н. Мирошніченко, В. Скрипник); реабілітація осіб з інвалідністю (В. Агеєв, Л. Боброва, В. Бондар, Г. Гаврюшенко, О. Глоба, Н. Сайко, О. Поліщук, М. Чайковський, А. Шевцов); соціально-педагогічна підтримка дітей з інвалідністю (О. Міщенко, В. Тесленко); соціально-педагогічна робота з дітьми з особливими потребами (І. Іванова); корекція різних порушень у дітей із вадами розвитку (О. Зинов'єв, А. Кіссе, М. Мога, В. Синьов); формування

соціальної компетентності осіб з обмеженими можливостями (В. Ляшенко, О. Позднякова, О. Хорошайло); соціальна підтримка батьків дітей з інвалідністю (Н. Грабовенко, І. Макаренко, Т. Соловйова, Т. Чечко).

Вивченню досвіду соціальної роботи у зарубіжних країнах присвячено дисертаційні дослідження українських учених: професійна підготовка фахівців із соціальної роботи третього рівня вищої освіти у Великій Британії (О. Бойко); робота з юними матерями в США та Великобританії (І. Братусь); соціалізація молоді Великобританії (Л. Гордієнко); громадське виховання школярів у Великій Британії (М. Гурій); підготовка соціальних працівників в Англії (О. Загайко); гендерне виховання у Великобританії (М. Зубілевич); система виховної роботи у навчальних закладах Великобританії (Н. Мороз); система підготовки фахівців соціальної роботи у Великій Британії (О. Пічкарь); фостерна сім'я Великої Британії як соціальне середовище для дитини (О. Романовська).

Теоретичне обґрунтування сучасних підходів до роботи з дітьми з інвалідністю розглянуто в роботах зарубіжних науковців: Р. Абрахамс, Е. Бадер, У. Берніс, К. Вуд, К. Девіз, М. Джонс, Р. Конкей, М. Леповські, Б. Мондей, М. Олівер, Р. Партер, М. Хорізон, С.Хейвен, Д. Хуф; особливості надання соціальних послуг дітям з інвалідністю у Великій Британії описано в роботах: Дж. Андерсон, А. Борсай, Дж. Енгліш, Н. Мітчел, Дж. Сафоррд, Дж. Тробурн, С. Хумпрієс; соціальну роботу у сфері інтеграції дітей з інвалідністю вивчали: Р. Волтон, Б. Кахан, М. Пейн, О. Стівенсон, Н. Хорнер, С. Шардлоу.

Аналіз наукових досліджень українських учених засвідчив, що соціальна робота з дітьми з інвалідністю у Великій Британії не була предметом цілісного наукового дослідження. Отже, своєчасність та недостатня розробленість зазначеної наукової проблеми зумовили вибір теми дисертаційного дослідження: **«Система соціальної роботи з дітьми із функціональними обмеженнями у Великій Британії»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до наукової теми Інституту людини Київського університету імені Бориса Грінченка «Особистість в умовах суспільних трансформацій сучасної України» (державний реєстраційний номер 0116U002960).

Тема дисертації затверджена Вченою радою Київського університету імені Бориса Грінченка (протокол № 5 від 24.03.2011) та узгоджена Міжвідомчою радою з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології НАПН України (протокол № 6 від 14.06.2011).

Мета дослідження – здійснити аналіз системи та технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії та визначити можливості використання зарубіжного досвіду в практиці соціальної роботи України.

Відповідно до поставленої мети визначені основні **завдання дослідження**:

1. Охарактеризувати генезу та етапи соціальної роботи з різними групами дітей з інвалідністю у Великій Британії.
2. Здійснити аналіз правової бази соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії.
3. Охарактеризувати систему роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії.

4. Здійснити систематизацію соціальних послуг та технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії.

5. Визначити перспективи впровадження британського досвіду соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у вітчизняну практику.

Об'єкт дослідження – соціальна робота з дітьми з інвалідністю у Великій Британії.

Предмет дослідження – система та технології соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять концепції соціально-педагогічної діяльності (Т. Алексеєнко, О. Безпалько, І. Зверєва, А. Капська, Г. Лактіонова, Л. Міщик, Ж. Петрочко, С. Харченко); теоретичні підходи до становлення та розвитку педагогічної, соціальної та соціально-педагогічної роботи (Т. Веретенко, Л. Хоружа); положення про технологічне забезпечення соціальної роботи (С. Архипова, Р. Вайнола, Н. Заверико, Т. Лях); зарубіжні теорії соціальної роботи (Р. Абрахамс, Р. Конкей, Б. Мондей); теоретичні підходи до організації соціальної роботи з дітьми з інвалідністю (Л. Акатов, Л. Байда, Н. Басов, Н. Грабовенко, С. Іноземцева, Ю. Колодійчук, І. Малишевська, В. Тесленко, Р. Партер, Н. Томас); теорії інтеграції та інклюзії дітей з інвалідністю в соціум (Г. Давиденко, Н. Клішевич, А. Колупаєва, О. Мартинчук, Н. Мирошніченко, Р. Овчарова, Г. Першко, Л. Перхун, Т. Скрипник, М. Чайковський); концепції реабілітації дітей з інвалідністю (О. Глоба, О. Замашкіна, Б. Майса, О. Поліщук, О. Сташук, А. Шевцов, Л. Шумна) та зарубіжні теорії реабілітації (Дж. Андерсон, А. Борсай, Дж. Енгліш, Н. Мітчел, П. Сафоррд, Дж. Тробурн, С. Хумпрієс).

Методи дослідження. Відповідно до предмета, мети й завдань наукового дослідження використано комплекс наступних методів: *теоретичні* – аналіз, синтез, систематизація, узагальнення філософських, психологічних, соціологічних, педагогічних, історико-педагогічних, соціально-педагогічних досліджень, законодавчої бази, матеріалів періодичних видань – для обґрунтування вихідних теоретичних положень, формулювання базових понять дослідження, аналізу реального досвіду роботи, встановлення особливостей системи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії; *історико-структурний* – з метою виокремлення етапів соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великобританії; систематизація та порівняння для визначення функціонування системи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великобританії; *аналітичний* – для визначення змісту та технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великобританії та визначення можливих шляхів впровадження британського досвіду соціальної роботи з такою категорією дітей в українську практику.

Джерельна база дослідження:

- міжнародні нормативні документи щодо захисту прав осіб з інвалідністю: Декларація про права людини (1948), Конвенція прав та свобод людини (1953), Декларація про права дитини (1959), Декларація про права розумово-відсталих осіб (1971), Декларація про права осіб з обмеженими функціональними можливостями (1975), Декларація про права сліпоглухонімих осіб (1979), Всесвітня програма дій щодо осіб з обмеженими функціональними можливостями (1982), Конвенція про

права дитини (1989), Всесвітня декларація по забезпеченню розвитку та захисту дітей (1990), Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з обмеженими функціональними можливостями (1993), Саламанська декларація (1994), Декларація «Світ, придатний для життя дітей» (2002), Конвенція про права осіб з обмеженими функціональними можливостями (2006);

- нормативно-правові документи у галузі соціальної роботи України – Закони України: «Про охорону дитинства» (2001), «Про соціальні послуги» (2019), «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» (2001), «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991), «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2006), «Про державну соціальну допомогу дітям з інвалідністю» (2001), та Великої Британії (Акт про права дитини (2006), Закон про рівноправність (2006), Закон про психічне здоров'я (1983), Закон про особливі освітні потреби (2001), Закон про освіту (1996), Закон про аутистів (2009), Закон про сім'ю та дітей (2014), Закон про осіб, що здійснюють догляд (1995);

- європейські офіційні документи та матеріали: доповіді, рекомендації, резолюції; електронні банки даних, підготовлені Міжнародною асоціацією соціальних працівників, матеріали Британської ради, Ради Європи та інші;

- положення декларацій, концепцій, рекомендацій, нормативно-правових документів Великої Британії, що характеризують сучасну політику соціальної роботи та регулюють питання забезпечення якості надання соціальних послуг дітям з інвалідністю;

- матеріали періодичних видань: the British journal of «Social work» (2019), «European journal of social work» (2008), «Journal of social work practice» (2005), «Child and family social work» (2009), «International Journal of Scientific Research and Management» (2018), «Social Work Scotland» (2018), the online magazine for Scotland's social services «News NSSSC», «Journal of social care» (2018), «Irish Journal of Social Work» (2018);

- монографії, наукові праці та публікації зарубіжних та українських науковців, які досліджували проблеми соціальної роботи з дітьми з інвалідністю.

Наукова новизна та теоретичне значення одержаних результатів полягає в тому, що *вперше* цілісно досліджено наукову проблему системи соціальної роботи з дітьми з функціональними обмеженнями (інвалідністю) у Великій Британії; охарактеризовано процес становлення та розвитку й етапи соціальної роботи з різними групами дітей з інвалідністю; висвітлено вплив законодавства Великої Британії на трансформацію системи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю; розкрито складові системи соціальної роботи та інноваційні технології соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії; обґрунтовано поняття «система соціальної роботи з дітьми з інвалідністю» як цілісне поєднання теорій, моделей, структур, принципів надання соціальних послуг та впровадження технологій соціальної роботи, що створює відповідні соціально-педагогічні умови для ефективної соціалізації та інтеграції у соціум дітей з інвалідністю; розроблено перспективи впровадження досвіду соціальної роботи з дітьми з інвалідністю Великої Британії в українську практику за напрямками (нормативно-правовий, змістовно-технологічний, інституційний); *уточнено* сутність понять: «діти з інвалідністю», «технології соціальної роботи з дітьми з інвалідністю»; складники

системи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю (державні служби, благодійні організації, громадські об'єднання, громадські організації, шкільні соціальні працівники, спеціалізовані центри соціальної роботи в місцевих громадах, соціальні працівники, соціальні служби, громадські об'єднання); підходи до основних напрямів соціальної політики Великої Британії (забезпечення базової фінансової стабільності; захист вразливих верств населення; стимулювання рівності можливостей для громадян); зміст та напрями соціальної роботи з дітьми з інвалідністю (соціальна допомога, соціальна реабілітація, соціальне обслуговування та соціальна профілактика, соціальний супровід окремих категорій дітей); *подальшого розвитку набули* інноваційні технології соціальної роботи у роботі центрів профорієнтації для дітей з інвалідністю та центрів тимчасового перебування, що сприятимуть покращенню інтеграції таких дітей в соціум та будуть запобігати емоційному вигоранню батьків, які їх виховують; послуги соціальної роботи з дітьми з інвалідністю (профілактичні, соціально реабілітаційні, соціального забезпечення, соціального обслуговування); напрями соціальної роботи з дітьми з інвалідністю; програми для підготовки фахівців соціальної роботи, які працюють з дітьми з інвалідністю.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці рекомендацій для соціальних працівників, які здійснюють соціальну роботу з дітьми з інвалідністю; змісту програми з підготовки соціальних працівників до роботи з дітьми з інвалідністю; оновленні змісту навчальних дисциплін «Історія та теорія соціальної роботи», «Технології соціальної роботи», «Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах», «Організація соціально-педагогічної діяльності з дітьми та молоддю в зарубіжних країнах» (для студентів першого (бакалаврського) освітнього рівня спеціальності «Соціальна робота»), «Технології соціальної роботи з дітьми з інвалідністю», «Сучасні стратегії надання соціальних послуг у Великій Британії», «Соціальні послуги для дітей з інвалідністю: зарубіжний досвід» (для студентів другого (магістерського) освітнього рівня спеціальності «Соціальна робота»). За результатами дослідження сформувані та подані пропозиції до проекту Закону України реєстр. №3718 від 23.06.2020 щодо забезпечення Українським молодіжним фондом підтримки підготовки дітей з інвалідністю до першого робочого місця та самостійного життя; щодо зобов'язання Міністерства соціальної політики України при формуванні та реалізації державної політики з питань сім'ї та дітей враховувати пропозиції Державної служби зайнятості в частині підготовки дітей та молоді з інвалідністю до першого робочого місця та незалежного життя; у пропозиціях до запровадження інноваційних технологій у роботі центрів тимчасового перебування та центрів профорієнтації для дітей з інвалідністю у Великій Британії.

Результати дослідження можуть бути використані фахівцями центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, фахівцями реабілітаційних установ, які працюють з дітьми з інвалідністю із метою впровадження технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у практичну діяльність, спеціалістами недержавних громадських організацій, фахівцями, які працюють в територіальних громадах з дітьми з інвалідністю.

Результати дослідження **впроваджено** в нормотворчому процесі Комітетом Верховної Ради України з питань молоді і спорту (довідка про впровадження №04-

21/19-2020/219606 від 24.11.2020), Комітетом Верховної Ради України з питань соціальної політики та захисту прав ветеранів (акт про впровадження №04-30/15-2020/224234 від 30.11.2020), Секретаріатом Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій (довідка про впровадження № 297315 від 02.12.2020), Міністерством соціальної політики України (акт про впровадження №04/38-24318-20 від 09.12.2020), Відділом забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю (довідка про впровадження №28/755-02 від 08.11.2020), Департаменту соціальної політики виконавчого органу Київської міської ради (Київської міської державної адміністрації) (довідка про впровадження №17191/35/10-20 від 19.11.2020); в освітньому процесі Київського університету імені Бориса Грінченка (акт про впровадження №76-н від 10.12.2020), Державного вищого навчального закладу «Ужгородський національний університет» (акт про впровадження №064-064/к-537/13-4155 від 01.12.2020); в практичній діяльності Громадської спілки Всеукраїнського громадського об'єднання «Національна Асамблея людей з інвалідністю України» (довідка про впровадження № 390/2 від 18.11.2020), Київського міського Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (довідка про впровадження №01/0837 від 08.12.2020), Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» (довідка про впровадження №88/20 від 01.12.2020).

Особистий внесок здобувача. У статті «Особливості соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії», написаній у співавторстві з Н. Клішевич, здобувачу належить обґрунтування ролі соціального працівника у здійсненні соціальної роботи з дітьми з інвалідністю та характеристика особливостей його діяльності у Великій Британії. У статті «Нормативне забезпечення права на освіту дітей з обмеженими функціональними можливостями у Великій Британії», написаній у співавторстві з О. Безпалько, здобувачем розкрито особливості забезпечення права дітей з інвалідністю на освіту відповідно до чинного законодавства Великої Британії.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та практичні результати роботи було висвітлено та представлено на науково-практичних конференціях різного рівня: *міжнародних* – «Людські цінності і толерантність у сучасному світі: міжконтинентальний діалог інтелектуалів» (м. Київ, 2011), «Розвиток особистості в умовах трансформаційного суспільства» (м. Київ, 2012), «Надання соціальних послуг в умовах децентралізації: проблеми та перспективи» (м. Ужгород, 2020); «Наукова дискусія: питання педагогіки та психології» (м. Київ, 2020); *всеукраїнських*: «Треті Сіверянські соціально-психологічні читання» (м. Чернігів, 2012); «Четверті Сіверянські соціально-психологічні читання» (м. Чернігів, 2013); «Соціальне становлення особистості в умовах суспільних трансформацій: наукові підходи та сучасні практики» (м. Київ, 2020).

Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Інституту людини Київського Університету імені Бориса Грінченка (2010-2020).

Публікації. Основні результати дисертації відображені в 9 публікаціях (із них 7 – одноосібні, 2 – у співавторстві), зокрема: 6 – у провідних фахових виданнях

України; 1 – в іноземному періодичному виданні, 2 публікації у збірниках науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Робота складається з анотації, вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел (252 найменувань, із них 132 – іноземною мовою) на 26 сторінках, 14 додатків на 36 сторінках. Дисертація містить 7 таблиць та 10 рисунків. Загальний обсяг дисертації становить 293 сторінок, із них 213 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обґрунтовано актуальність теми дослідження, її доцільність, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, теоретико-методичну основу і методи дослідження; охарактеризовано джерельну базу дослідження, його наукову новизну, теоретичне і практичне значення; відображено апробацію і впровадження результатів дослідження; публікації автора, особистий внесок у роботах у співавторстві, структура та обсяг дисертації.

У першому розділі – «**Теоретичні засади соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії**» охарактеризовано сутність базових понять дослідження; визначено генезу соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії; охарактеризовано групи дітей з інвалідністю; визначено зміст та нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії.

На основі аналізу наукової, науково-методичної, соціально-педагогічної та методичної літератури з'ясовано, що за своїм внутрішнім змістом проблема соціальної роботи з дітьми з інвалідністю є міждисциплінарною та предметом вивчення вітчизняних педагогів (Л. Байда, Р. Гребя, Г. Давиденко, Л. Міщик, І. Молоченко, Л. Хоружа, Т. Чечко), зарубіжних учених (Р. Абрахамс, Дж. Андерсон, Е. Бадер, А. Борсай, Р. Валтон, А. Веар, Л. Дебенхам, Д. Дастін, Б. Мондей, К. Морісон, М. Олівер, Р. Партер, М. Пейн, П. Сафоррд, М. Хорізон, Є. Ярська-Смірнова), дослідників роботи з дітьми з інвалідністю (А. Архипова, О. Безпалько, О. Бартош, Н. Грабовенко, Т. Єжова, С. Іноземцева, Н. Клішевич, А. Колупаєва, Н. Мирошніченко, Г. Першко, О. Поліщук, А. Шевцов).

Виявлено, що становленню системи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії передували етапи, що характеризуються створенням передумов, благочинною діяльністю монастирів щодо забезпечення життєдіяльності таких дітей. У розробленні етапів було покладено вчення британських дослідників зазначеної проблематики (Дж. Андерсон, Д. Аткінсон, Х. Лейсер, М. Макдональд). Виокремлено та охарактеризовано етапи: I етап – благодійницький (до 1715): діти з інвалідністю розглядалися як безпорадні та ті, які потребували співчуття та постійної підтримки і залежали від оточуючих; II етап – сегрегаційний (1715–1806): діти з інвалідністю сприймалися як слабка ланка суспільства, спостерігалася зневажливе ставлення до таких осіб; III етап – інституційний (1806–1926): такі діти вважалися безпорадними, недієздатними та такими, які мають бути виключені із суспільства; IV етап – медичний (1927–1970): дітей з інвалідністю – носії недуги, які потребували спеціальних умов утримання та лікування, V етап – інтеграційний

(1970 – донині): інтеграція дітей з інвалідністю в суспільство та створення умов для їхнього повноцінного розвитку.

У ході дослідження виявлено, що класифікація дітей з інвалідністю, що характерна для Великої Британії, є досить широкою та поділяється: за видами порушень у дітей з інвалідністю (порушення психічних функцій; порушення мови, слуху, зору; сенсорні порушення тощо); за проблемами (мобільність; моторика рук та пальців; фізична координація; стриманість; проблеми із здатністю піднімати, рухати чи переносити предмети повсякденного побуту; мовлення, слух або зір; концентрація уваги, можливість вивчати матеріал чи розуміти; сприйняття ризику фізичної небезпеки тощо); за нозологіями (діти: з фізичними вадами та порушеннями опорно-рухового апарату; з порушеннями зору, слуху, мови, інтелектуального розвитку і пам'яті; з емоційно-вольовими порушеннями та порушеннями ментального/психічного здоров'я, аутистичного спектру; з порушеннями спритності та моторності; з комплексними порушеннями психофізичного розвитку; з хронічними захворюваннями або захворюваннями, що зменшують тривалість життя); за видами допомоги, що надаються дітям з інвалідністю (при розладах аутистичного спектру; допомога дітям зі спеціальними освітніми потребами; з поведінковими та емоціональними розладами; при розладах мови та дислексії; при диспраксії; при розладах та дефіциті уваги; при порушенні ментального здоров'я; допомога дітям, які мають проблеми у навчанні; дітям з незначними порушеннями).

Встановлено, що у Великій Британії соціальна робота з дітьми інвалідністю регламентується міжнародними нормативно-правовими документами, тому в практиці соціальної роботи частіше за все користуються терміном «дитина чи особа з інвалідністю». Відповідно до чинного законодавства Великої Британії, а саме в Законі про дітей (1989) термін «дитина з інвалідністю» розуміється як дитина, що має фізичні обмеження та страждає від психічного розладу будь-якого виду, постійно страждає від хвороби, травми або вродженого каліцтва, дефекта; при цьому дефініція «розвиток» означає фізичний, інтелектуальний, емоційний, соціальний та поведінковий розвиток; а поняття «здоров'я» розуміється як фізичне та психічне здоров'я. В межах закону також дитину з інвалідністю вважають такою, яка не може без допомоги органів місцевого самоврядування досягти чи підтримувати рівень здоров'я на одному рівні; або рівень здоров'я буде погіршуватися без надання дитині певних соціальних послуг та підтримки; або дитина є недієздатною.

З'ясовано, що визначальним у здійсненні соціальної роботи у Великій Британії є види соціальної підтримки та допомоги дітям з інвалідністю та сім'ям, що їх виховують.

Вивчення нормативно-правового забезпечення соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії дозволило охарактеризувати та визначити, що здійснюється вона на основі документів міжнародного права (Декларація про права людини (1948); Європейська конвенція прав та свобод людини (1953); Декларація про права дитини (1959); Конвенція про права дитини (1989); Всесвітня декларація по забезпеченню розвитку та захисту дітей (1990), документів законодавства Великої Британії (законодавчі та нормативні акти, правила та накази) та документів

регіонального законодавства (розпорядження, інструкції, пропозиції). З'ясовано, що зміст зазначених документів спрямований на забезпечення прав та підтримку дітей з інвалідністю, створення умов для їх ефективної інтеграції та соціалізації в соціумі. Виявлено, що більшість нормативних документів орієнтовані на забезпечення стандартів для поліпшення здоров'я і добробуту дітей та молоді з інвалідністю, а також для забезпечення високої якості послуг, що відповідають їхнім потребам.

Дослідження засвідчило, що правова база та соціальна робота у Великій Британії спрямовані на захист дітей з інвалідністю та забезпечують інтереси дітей з інвалідністю у різноманітних галузях (освіти, медицини, культури).

У другому розділі «Система соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії» – проаналізовано систему соціальної роботи та провідні практики соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії; описані соціальні послуги та технології соціальної роботи, що застосовуються у соціальній роботі з дітьми з інвалідністю у Великій Британії; визначено перспективи впровадження досвіду соціальної роботи з дітьми з інвалідністю Великої Британії в сферу соціальної роботи в Україні.

Проведений аналіз наукових напрацювань напрямів соціальної роботи з дітьми з інвалідністю (Дж. Дікенс, Л. Домінеллі, Дж. Кемпбелл, М. Пейн, С. Шардлоу) дав змогу визначити, що їх зміст визначається моделями соціальної роботи з дітьми з інвалідністю та виокремити цілісне уявлення про систему соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії. Узагальнене вивчення матеріалів сприяло визначенню поняття «система соціальної роботи з дітьми з інвалідністю» – цілісне поєднання теорій, моделей, структур, принципів надання соціальних послуг та технологій соціальної роботи, що створює відповідні соціально-педагогічні умови для ефективної соціалізації та інтеграції у соціум дітей з інвалідністю, що зображено на рис. 1.

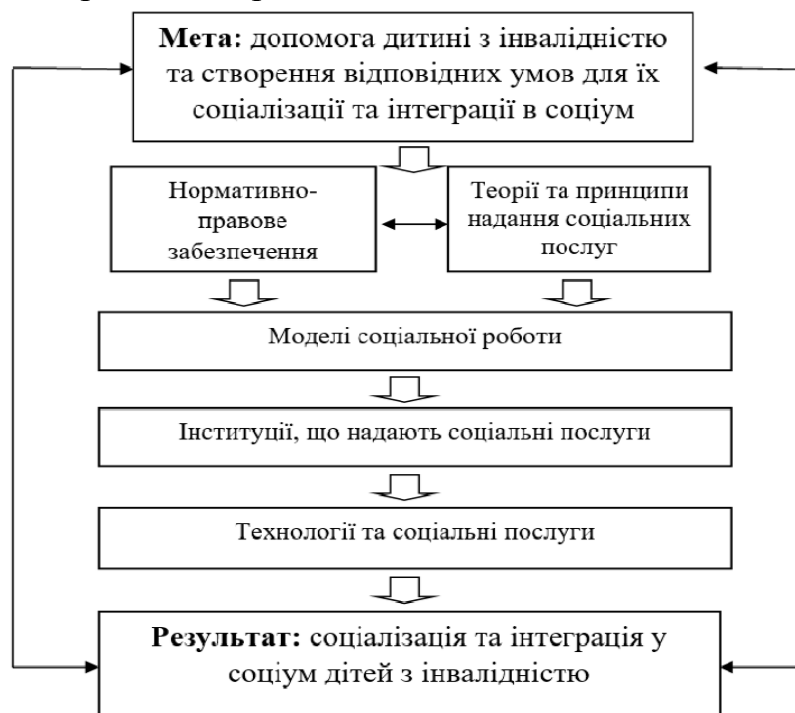

Рис. 1 Система соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії

Охарактеризовано складові системи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії: нормативно-правове забезпечення, теорії та принципи надання соціальних послуг, моделі соціальної роботи, інституції, соціальні послуги і технології.

Здійснено аналіз нормативно-правового забезпечення, як однієї із складових системи соціальної роботи. Визначено, що до такого забезпечення входять законодавчі та нормативні акти, накази, документи регіонального законодавства, що забезпечують інтеграцію та створення умов для всебічного та повноцінного розвитку дітей з інвалідністю.

Проаналізовано теорію нормалізації та теорію включення. Означено принципи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю: підтримка осіб з інвалідністю, щоб вони могли проживати у своїх громадах та вести звичайний спосіб життя; залучення осіб з інвалідністю до участі у прийнятті рішень на всіх рівнях; надання необхідної допомоги особам з інвалідністю у всіх сферах (освіти, охорони здоров'я, культури тощо); врахування потреб осіб з інвалідністю та залучення їх до участі у житті суспільства; створення рівних можливостей, що становлять пріоритет соціальної роботи з дітьми з інвалідністю.

З'ясовано, що моделі соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії, спрямовані на здійснення соціальної підтримки, допомоги таким особам та їхній інтеграції у соціум. Визначено, що моделі соціальної роботи з дітьми з інвалідністю спрямовані на впровадження шляхів і форм співпраці між отримувачами і надавачами послуг та іншими суб'єктами соціальної роботи.

Встановлено, що основними інституціями, що надають соціальні послуги дітям з інвалідністю у Великій Британії є департаменти охорони здоров'я та освіти і науки, національна система служб для дітей та молоді, органи місцевого самоврядування, до яких входять державні та приватні соціальні служби і волонтерські організації.

За результатами дослідження охарактеризовано поняття «соціальна роботи з дітьми з інвалідністю», що розглядається як: сукупність комплексу соціальних послуг, що надаються соціальними працівниками, соціальними службами, державними та недержавними організаціями, закладами та установами, діяльність яких, спрямована на надання дітям комплексної соціальної підтримки на рівні місцевої влади, а саме: впровадження спеціальних соціальних програм, соціальних послуг, що реалізуються через відповідні моделі й технології соціальної роботи та спрямовані на усунення структурних і особистісних бар'єрів. Її результатом є сприяння згуртуванню, наснаженню, розширенню свобод особистості, поліпшенню її добробуту.

Систематизація напрямів, моделей та принципів соціальної роботи з дітьми з інвалідністю дала змогу уточнити сутність поняття «технології соціальної роботи з дітьми з інвалідністю» як сукупність методів та форм соціальної роботи, що застосовуються в практичній роботі соціального працівника для досягнення адаптації, соціалізації та інтеграції дітей з інвалідністю в соціальне середовище і забезпечення їх комфортної життєдіяльності.

У дослідженні проаналізовано основні технології соціальної роботи, що використовуються в професійній діяльності соціальних працівників Великої

Британії з дітьми з інвалідністю: профілактичні, соціально реабілітаційні, соціального забезпечення, соціального обслуговування. З'ясовано, що провідною технологією у роботі соціальних працівників Великої Британії є оцінка потреб дитини з інвалідністю та її сім'ї.

У ході дослідження виявлено, що соціальна робота з дітьми з інвалідністю у Великій Британії здійснюється через надання послуг. Виокремлено класифікацію видів послуг соціальної роботи, що надаються дітям з інвалідністю у Великій Британії: послуги для дітей з інвалідністю та їх сімей – допомога у пошуку житла; денні центри та інші заклади, що працюють з дітьми з інвалідністю та їх сім'ями; поради та підтримка служб соціальної роботи; професійні, соціальні, культурні та розважальні заходи; поради, керівництво та консультування; адаптація будинку та додаткові зручності, призначені для забезпечення безпеки, комфорту дитини/особи з інвалідністю; послуги, що надаються вдома – практична допомога, включаючи ведення домашнього господарства; послуги з забезпечення харчування (незалежно від того, де воно організовується, вдома чи в іншому місці); послуги проживання та догляду; забезпечення подорожей; допомога людині в отриманні спеціального обладнання; організація дозвілля; послуги короткочасних перерв; надання відпусток; прямі платежі та особисті бюджети.

Визначено, що досвід Великої Британії щодо надання послуг дітям з інвалідністю будується на системі вільного вибору послуг їх отримувачами або законними представниками. Першорядним у наданні таких послуг є не тільки дитина з інвалідністю, але й сім'я, що її виховує (надання короткочасних перерв, відпусток для зняття психологічної напруги та перевантаження батьків чи осіб, що їх замінюють, які перебувають та доглядають постійно за такою дитиною).

З'ясовано, що у Великій Британії існує доступна система раннього виявлення, діагностики та втручання для надання комплексу послуг сім'ї і для того, щоб почати активну реабілітаційну роботу в ранньому віці та запобігти формуванню ускладнень щодо розвитку дитини.

Доведено, що у Великій Британії існує розгалужена система інформаційної підтримки батьків стосовно особливостей дітей з інвалідністю, їх виховання, освіти, наявних видів послуг та установ, що їх пропонують, перелік державних та недержавних структур, які працюють у напрямі надання соціальних послуг та підтримки дітей з інвалідністю та їх сімей.

За результатами аналізу системи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю Великої Британії з'ясовано, що ефективним завданням у соціальній роботі з дітьми з інвалідністю у даній країні визначають розвиток самостійності таких дітей, сприяння розвитку у них умінь щодо визначення особистісних ресурсів для вирішенні проблем, які постають перед дитиною з інвалідністю чи перед сім'ями, що їх виховують.

З'ясовано, що в Україні та Великій Британії спостерігаються наявні відмінності у напрямах та шляхах здійснення соціальної роботи з дітьми з інвалідністю. Виявлено, що соціальна робота та послуги, що надаються дітям з інвалідністю у Великій Британії регламентуються документами відповідних національних департаментів або законодавством окремого графства, чи державними органами та органами управління певного міста. Програми, види послуг і підтримки

дітей з інвалідністю у Великій Британії реалізуються місцевою владою за підтримки громади. В Україні всі законодавчі зміни та соціальні програми реалізуються на державному рівні.

Досліджено, що зміни у нормативно-правовому забезпеченні української соціальної політики щодо дітей з інвалідністю супроводжувалися зміною основних понять у законодавчих документах, появою державних і національних програм соціальної підтримки та допомоги дітям з інвалідністю, що впроваджуються в соціальну роботу України.

Вивчення системи та технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії, уможливило визначити перспективи впровадження зарубіжного досвіду в українську практику соціальної роботи за такими напрямками: змістово-технологічний та інституційний.

Змістово-технологічний передбачає використання британських інноваційних практик соціальної роботи з дітьми з інвалідністю та їх впровадження через застосування технологій соціальної реабілітації, забезпечення, соціального обслуговування; розробку навчальних програм та підготовку фахівців соціальної сфери державних та неурядових організацій, які працюють з дітьми з інвалідністю. Метою навчальних програм і підготовки фахівців має бути формування базових компетенцій: знання основ соціальної роботи з дітьми з інвалідністю; вмінь використовувати потенційні можливості дітей з інвалідністю у соціальній роботі; знання технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю та алгоритмів взаємодії з представниками суміжних професій; вміння визначати потреби і проблеми дітей з інвалідністю; створення загальної державної моделі соціальної роботи з дітьми з інвалідністю, яка буде ґрунтуватися на забезпеченні найкращих інтересів дітей з інвалідністю.

На *інституційному* рівні запропоновано введення в структуру соціальних служб фахівців із питань соціальної роботи з дітьми з інвалідністю та визначення їх посадових інструкцій, підбір інструментарію та налагодження взаємодії і співпраці з іншими фахівцями; здійснення співпраці між різними секторами та відомствами у процесі соціальної роботи з дітьми з інвалідністю, що сприятиме виявленню та вчасному реагуванню на вирішення проблем і потреб дітей з інвалідністю, побудові та корегуванні планів соціальної роботи, об'єднанню зусиль та використанню ресурсів.

Встановлено, що для удосконалення системи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю в Україні доцільним є удосконалення нормативно-правової бази через надання пропозицій до проекту Закону України реєстр №3718 від 23.06.2020 року щодо забезпечення Українським молодіжним фондом підтримки підготовки дітей з інвалідністю до першого робочого місця та самостійного життя та щодо зобов'язання Міністерства соціальної політики України при формуванні та реалізації державної політики з питань сім'ї та дітей враховувати пропозиції Державної служби зайнятості в частині підготовки дітей та молоді з інвалідністю до першого робочого місця та незалежного життя.

Науковий пошук сприяв розробленню навчальної програми для фахівців державних та неурядових організацій, фахівців соціально-реабілітаційних центрів та громадських організацій, які працюють у сфері соціальної роботи з дітьми з

інвалідністю, яка містить наступні змістові модулі: «Роль соціального працівника щодо надання соціальної допомоги дітям з інвалідністю», «Принципи комунікації з дітьми з інвалідністю та сім'ями, які їх виховують», «Характеристика принципів соціальної роботи з дітьми з інвалідністю» та інші.

За результатами аналізу змісту, моделей, технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю та визначених перспектив упровадження досвіду Великої Британії в українську практику соціальної роботи, розроблено рекомендації щодо способів вдосконалення соціальної роботи з дітьми з інвалідністю в Україні. Для забезпечення всебічного і гармонійного розвитку, соціалізації, адаптації та інтеграції дітей з інвалідністю у соціальне середовище запропоноване використання інноваційних технологій соціальної роботи, залучення ресурсів громади, професійну підготовку майбутніх соціальних працівників, а саме: залучення їх до виконання практичних завдань в установах держаного та недержавного секторів, що здійснюють надання соціальних послуг та підтримку таким дітям. Важливим також є розгляд та вдосконалення законодавчо-правових актів, що регулюють та визначають можливості здійснення соціальної роботи і надання соціальних послуг дітям з інвалідністю; створення програм та проектів щодо захисту прав та підтримки дітей з інвалідністю через залучення місцевих громад та ініціативних громадян; підтримка громадських організацій, що працюють за напрямом соціальної роботи з дітьми з інвалідністю; стимулювання науково-дослідницької діяльності у сфері соціальної роботи, підтримка благодійної та волонтерської діяльності з надання соціальних послуг та підтримки дітей з інвалідністю; запровадження соціальних програм різного спрямування (навчальних, освітніх, профілактичних, реабілітаційних) для всебічного розвитку, соціалізації та інтеграції дітей з інвалідністю у соціумі.

ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично обґрунтовано і здійснено комплексний аналіз системи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії та визначено можливості використання зарубіжного досвіду в українській практиці. Результати проведеного дослідження засвідчили ефективність розв'язання поставлених завдань та дали підстави для формулювання таких висновків:

1. За результатами теоретичного аналізу наукової проблеми обґрунтовано генезу соціальної роботи з різними групами дітей з інвалідністю у Великій Британії та схарактеризовано етапи досліджуваного феномену відповідно до типу ставлення до таких дітей у суспільстві, що характеризується трансформацією від повної ізоляції дітей з інвалідністю до повної їхньої інтеграції у суспільство. Виявлено, що становленню системи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії передував етап, що характеризується створенням передумов, благочинною діяльністю монастирів щодо забезпечення життєдіяльності таких дітей. На основі досліджень британських вчених (Дж. Андерсон, Д. Аткінсон, Х. Лейсер, М. Макдональд) із зазначеної проблематики виокремлено та схарактеризовано етапи: благодійницький (до 1715), сегрегаційний (1715–1806), інституційний (1806–

1926), медичний (1927–1970), інтеграційний (1970 – донині). З'ясовано, що надавачами соціальних послуг відповідно до означених етапів були: церковні громади, лікарні, благодійні організації, громадські організації, спеціалізовані заклади та школи, шкільні соціальні працівники, спеціалізовані центри соціальної роботи та реабілітації в місцевих громадах, соціальні працівники, соціальні служби, громадські об'єднання.

У дисертації подано класифікацію дітей з інвалідністю у Великій Британії, що ґрунтується на основних положеннях міжнародної класифікації Світової організації охорони здоров'я, і поділяється за: видами порушень; показниками (здоров'я, освіта, емоційно-поведінковий розвиток; самоусвідомлення; сімейні та соціальні відносини); ступенем вираженості здатностей; проблемами (психологічні, психічні, фізичні, емоційні); нозологіями; додатковими потребами; видами допомоги, що надаються дітям з інвалідністю.

Висвітлено підходи до основних напрямів соціальної політики у Великій Британії (забезпечення базової фінансової стабільності; стимулювання рівності можливостей тощо); зміст та напрями соціальної роботи з дітьми з інвалідністю (соціальна допомога, соціальна реабілітація, соціальне обслуговування та соціальна профілактика, соціальний супровід окремих категорій дітей).

2. Здійснено аналіз правової бази соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії. Виявлено, що соціально-педагогічна діяльність з такими дітьми регламентується документами міжнародного права, державного та регіонального законодавства. Встановлено, що зміст цих документів містить положення щодо забезпечення прав, підтримки, створення умов для ефективної інтеграції дітей з інвалідністю у соціум. З'ясовано, що значна кількість нормативно-законодавчих актів, орієнтовані на забезпечення стандартів щодо поліпшення здоров'я і добробуту дітей та молоді з інвалідністю, а також на надання високої якості послуг, що відповідають їхнім потребам.

Виявлено, що значна кількість законів у Великій Британії, що регламентують соціальну роботу з дітьми з інвалідністю (на державному рівні) є сталими і можуть змінюватись відповідно до соціальних потреб і розробки постанов на місцевому рівні. Уточнено, що особливістю правової системи Великої Британії щодо дітей з інвалідністю, захисту їхніх прав, інтересів, надання послуг є системне її оновлення згідно із застосуванням прецедентного права.

3. Охарактеризовано систему роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії. Обґрунтовано поняття «система соціальної роботи з дітьми з інвалідністю» як цілісне поєднання теорій, моделей, структур, принципів, соціальних послуг та технологій соціальної роботи, створення відповідних соціально-педагогічних умов для ефективної соціалізації та інтеграції у соціум дітей з інвалідністю. Охарактеризовано кожен із компонентів цієї системи (нормативно-правове забезпечення, теорії та принципи надання соціальних послуг, моделі соціальної роботи, інституції, що надають соціальні послуги та комплекс технологій, соціальних послуг).

Проаналізовано *теорії* соціальної роботи з дітьми з інвалідністю: теорія нормалізації («соціального співвідношення») – розглядає природу компенсаторних можливостей особи з інвалідністю та її соціальне спрямування; теорія включення –

визнання і повага індивідуальних людських відмінностей, збереження відносної автономії кожної особистості чи суспільної групи.

За результатами дослідження визначено *моделі* соціальної роботи з дітьми з інвалідністю (моральна, благодійна, медична, реабілітаційна, економічна, культурна, правозахисна, соціальна) у Великій Британії. Зазначено, що соціальна робота з дітьми з інвалідністю в сучасних умовах ґрунтується на медичній та соціальній моделях.

Визначено *принципи* соціальної роботи з дітьми з інвалідністю: підтримка осіб з інвалідністю (щоб вони могли проживати у своїх громадах та вести звичайний спосіб життя); залучення осіб з інвалідністю до участі у прийнятті рішень на всіх рівнях; надання необхідної допомоги особам з інвалідністю у всіх сферах (освіти, охорони здоров'я, культури); врахування потреб осіб з інвалідністю та залучення їх до участі у житті суспільства; створення рівних можливостей, що є пріоритетними у перебігу здійснення соціальної роботи з дітьми з інвалідністю.

Охарактеризовано функції *інституцій*, що входять до системи соціальної роботи у Великій Британії та здійснюють надання соціальних послуг і допомоги дітям з інвалідністю: департаменти соціальної роботи, місцева влада, волонтерські (громадські) організації.

4. Здійснено систематизацію соціальних послуг та технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії, що використовуються у практичній діяльності соціальних працівників. Технології соціальної роботи з дітьми з інвалідністю визначено як сукупність методів та форм соціальної роботи, що застосовуються в практичній роботі соціального працівника з метою надання послуг щодо адаптації, соціалізації та інтеграції дітей з інвалідністю в соціальне середовище і забезпечення їхньої комфортної життєдіяльності. Виокремлено технології соціальної роботи, що частіше використовуються в професійній діяльності соціальних працівників Великої Британії: профілактичні, соціально-реабілітаційні, соціального забезпечення, соціального обслуговування. Виявлено, що провідною технологією у роботі британських соціальних працівників є оцінка потреб дитини з інвалідністю та її сім'ї.

Розкрито сутність основних послуг для дітей з інвалідністю у Великій Британії: практична допомога, послуги, що надаються громадою; організація відпочинку та дозвілля; адаптація помешкання для осіб з інвалідністю.

5. Висвітлено перспективи впровадження досвіду соціальної роботи з дітьми з інвалідністю Великої Британії в українську практику, що розглянуто на таких рівнях: змістово-технологічному (використання інноваційних технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю; створення навчальних програм для підготовки фахівців соціальної сфери, які працюватимуть з дітьми з інвалідністю; введення в структури соціальних служб фахівців із питань соціальної роботи з дітьми з інвалідністю; інституційному (налагодження міжвідомчої взаємодії між структурами та організаціями, що працюють з дітьми з інвалідністю; розробка та створення вітчизняної моделі соціальної роботи з дітьми з інвалідністю).

Доведено, що для вдосконалення системи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю в Україні доцільним є впровадження інноваційних технологій соціальної роботи у роботі центрів профорієнтації для дітей з інвалідністю та

центрів тимчасового перебування, що сприятимуть покращенню інтеграції таких дітей у соціум та будуть запобігати емоційному вигоранню батьків, які їх виховують. За результатами узагальнення досвіду Великої Британії щодо соціальної роботи з дітьми з інвалідністю розроблено рекомендації, що можуть бути використані для його імплементації в соціальну практику України.

Дослідження наукової проблеми системи соціальної роботи з дітьми із функціональними обмеженнями не вичерпує всіх її аспектів. Перспективними для вивчення можуть бути питання технологічного забезпечення соціальної реабілітації дітей з інвалідністю, підготовки соціальних педагогів до роботи з такими дітьми.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні результати дисертації

1. Комар І.М. Нормативно-правове забезпечення соціальної роботи з дітьми з функціональними обмеженнями у Великій Британії. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2012. Випуск 104 (1) / голов. ред. М.О. Носко. С. 137–141.

2. Комар І.М. Соціальна підтримка дітей із функціональними обмеженнями у Великій Британії (XIV-XIX ст.). *Педагогічна освіта: теорія і практика. Психологія. Педагогіка*: збірн. наук. пр. Київ. Київський ун-т ім. Б. Грінченка. 2013. №20. С.58–62.

3. Комар І. Соціальна робота з дітьми із функціональними обмеженнями у Великій Британії впродовж ХХ ст. *Імідж сучасного педагога*. Всеукраїнський науково-практичний освітньо-популярний журнал. №5(134). 2013. Полтава. С.28–31.

4. Безпалько О.В., Комар І.М. Нормативне забезпечення права на освіту дітей з обмеженими функціональними можливостями у Великій Британії. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка*. Серія: Педагогічні науки. 2014. Випуск 115 / голов. ред. М.О. Носко. С. 29–31.

5. Різак І. М. Характеристика впровадження британського досвіду соціальної роботи з дітьми з інвалідністю в українську практику. *Інноваційна педагогіка*. Випуск 29. Одеса. Видавничий дім «Гельветика». 2020. С. 166–169.

6. Клішевич Н.А., Різак І.М. Особливості соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. Серія 5: Педагогічні науки: реалії та перспективи. Збірник наукових праць. Випуск 75. Том 1. Київ. Видавничий дім «Гельветика». 2020. С. 107–110.

7. Rizak Iryna. Characteristics of social work with children with disabilities in Great Britain. *Intellectual Archive*. Toronto: Shiny Word. Corp. (Canada). 2020. Vol. 9 (October/December). No. 4. Pp. 77–86.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

8. Різак І. Характеристика британської системи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю. *Надання соціальних послуг в умовах децентралізації: проблеми та перспективи*: матеріали доповідей та повідомлень Міжнародної науково-практичної

конференції (м. Ужгород, 25 вересня 2020 р.) / За ред. О. Бартош, С. Литвинової, В. Панка, Ф. Шандора. Ужгород: ФОП Роман О.І., 2020. С. 90–92.

9. Різак І. Характеристика соціальної роботи центрів профорієнтації та центрів тимчасового перебування для дітей з інвалідністю у Великій Британії. *Наукова дискусія: питання педагогіки та психології*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, Україна, 4-5 грудня 2020). Київ : ГО «Київська наукова організація педагогіки та психології», 2020. Ч.2. 164 с. С. 55–59.

АНОТАЦІЇ

Різак І.М. Система соціальної роботи з дітьми із функціональними обмеженнями у Великій Британії. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.05 – соціальна педагогіка. – Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, 2021.

У дисертації висвітлено результати теоретичного аналізу системи соціальної роботи з дітьми із функціональними обмеженнями (інвалідністю) у Великій Британії. Вперше визначено поняття «система соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії». У дослідженні висвітлено історичні етапи соціальної роботи з дітьми з інвалідністю; розкрито сутність складових системи соціальної роботи з такими дітьми, охарактеризовано нормативно-правове забезпечення, технології та послуги соціальної роботи з дітьми з інвалідністю у Великій Британії. Визначено перспективи впровадження досвіду соціальної роботи з дітьми з інвалідністю Великої Британії в українську практику за напрямками (нормативно-правовий, інституційний, змістовно-технологічний).

За результатами наукових студій розроблено пропозиції щодо розширення інноваційних технологій соціальної роботи з дітьми з інвалідністю – центрів профорієнтації для дітей з інвалідністю та центрів тимчасового перебування, що сприятимуть покращенню інтеграції дітей з інвалідністю в соціум та будуть запобігати емоційному вигоранню батьків, які їх виховують.

Уточнено сутність понять «діти з інвалідністю», «технології соціальної роботи з дітьми з інвалідністю». Розроблено зміст програми для підготовки фахівців соціальної роботи, що працюють з дітьми з інвалідністю та рекомендації щодо імплементації досвіду соціальної роботи з дітьми з інвалідністю Великої Британії в практику України.

Ключові слова: діти з інвалідністю, соціальна робота, соціальна робота з дітьми з інвалідністю, система соціальної роботи з дітьми з інвалідністю, моделі соціальної роботи, технології соціальної роботи з дітьми з інвалідністю, соціальна робота у Великій Британії.

Ризак И.Н. Система социальной работы с детьми с функциональными ограничениями в Великобритании. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.05 – социальная педагогика. – Киевский университет имени Бориса Гринченко, Киев, 2021.

В диссертации за результатами теоретического анализа системы социальной работы с детьми с функциональными ограничениями (инвалидностью) в Великобритании. По результатам теоретического поиска определено понятие «система социальной работы с детьми с инвалидностью в Великобритании». В исследовании освещены исторические этапы социальной работы с детьми с инвалидностью; раскрыто содержание и составляющие системы социальной работы с такими детьми, охарактеризованы нормативно-правовое обеспечение, технологии и услуги социальной работы с детьми с инвалидностью Великобритании.

Определены перспективы внедрения опыта социальной работы с детьми с инвалидностью Великобритании в украинскую практику по направлениям (нормативно-правовой, институциональный, содержательно-технологический). За результатами научного поиска предложено инновационные технологии социальной работы с детьми с инвалидностью – центры профориентации для детей с инвалидностью и центры временного пребывания, способствующие улучшению интеграции таких детей в социум и будут предотвращать эмоциональное выгорание родителей, которые их воспитывают. Утонченно сущность понятий «дети с инвалидностью», «технологии социальной работы с детьми с инвалидностью».

Разработано содержание программы для подготовки специалистов социальной работы, работающих с детьми с инвалидностью, и рекомендации по имплементации опыта социальной работы с детьми с инвалидностью Великобритании в практику Украины.

Ключевые слова: социальная работа, дети с инвалидностью, социальная работа с детьми с инвалидностью, социальная работа в Великобритании, модели социальной работы, система социальной работы с детьми с инвалидностью, технологии социальной работы с детьми с инвалидностью.

Rizak I.M. The system of social work for children with disabilities in the United Kingdom. – Manuscript.

Thesis for the degree of candidate of pedagogical sciences in specialty 13.00.05 – social pedagogy. – Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, 2021.

The dissertation provides a theoretical analysis and substantiates the possibilities of using the British experience of social work with children with disabilities, which consists of describing the ways of implementing this experience and developing recommendations for their effective implementation in the Ukrainian practice of social work.

The scientific novelty of the study lies in the fact that for the first time the content, system, social services and technologies of social work with children with disabilities in the UK are theoretically justified. Generalized approaches to the definition of «children with disabilities», «technologies of social work with children with disabilities»; characterized the system of social work with children with disabilities in the UK and described the content of social services provided to children with disabilities in the UK.

Social work with children with disabilities is considered as a set of social services provided by social workers, social services departments, state and non-state organizations, institutions and institutions whose activities are aimed at providing children with comprehensive social support at the local government level through the introduction of special social programs, social services that are implemented through appropriate models and technologies of social work.

The dissertation describes the genesis of social work with children with disabilities in the UK and identifies its main stages: Stage I – charitable (before 1715), Stage II – segregation (1715–1806), stage III – institutional (1806–1926), stage IV – medical (1927–1970), Stage V – integration (1970–present).

The classification of children with disabilities in the UK is determined on the basis of the International Classification of the World Health Organization and its main types are identified: by type of problems and nosologies; services which may be provided to children with special needs.

The dissertation analyzes the regulatory support of social work with children with disabilities in the UK. It is determined that social work with children with disabilities in the UK is carried out on the basis of documents of international law, documents of British and regional legislation.

The dissertation describes the system of social work with children with disabilities in the UK. It is noted that the system of social work for children with disabilities in the UK contains such organizations, namely: departments of social work, local authorities, volunteer organizations.

The system of social work with children with disabilities is defined as a holistic combination of theories, models, structures, principles, social services and technologies of social work. Social work with children with disabilities is considered as a set of social services provided by social workers, social services departments, state and non-state organizations and institutions whose activities are aimed at providing children with comprehensive social support at the local government level through the establishment of special social programs, social services that are implemented through appropriate models and technologies of social work. The main services for children with disabilities in the UK are analyzed and characterized: practical assistance; community based services; services for organizing rest and leisure; home adaptation services etc.

Technologies of social work with children with disabilities are defined as a set of methods and forms of social work used in the practical work of a social worker in the form of services to achieve adaptation, socialization and integration of children with disabilities into the social environment and ensure their comfortable life.

The dissertation describes the ways of implementing the British experience of social work with children with disabilities in the practice of social work in Ukraine: the use of British innovative practices and technologies of social work with children with disabilities; the elaboration of training programs for training social specialists who will work with children with disabilities; the introduction of specialists in social work with children with disabilities into the organizations which provide social services; the establishment of interdepartmental interaction between structures and organizations working with children with disabilities; the development and creation of a domestic model of social work with children with disabilities.

The practical significance of the results obtained lies in the development of recommendations for social workers engaged in social work with children with disabilities; the development of the content of the program for training social workers to work with children with disabilities.

Key words: child with disabilities, social work, social work with children with disabilities, the content of social work, models of social work with children with disabilities, the system of social work, of social work, social services, technologies of social work with children with disabilities, social work in the United Kingdom.